



Свилен Тутеков

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий”,
Православен богословски факултет, Велико Търново, България

От идеята за *неопатристичен синтез* към „екзистенциалния” прочит на отците¹

Abstract: Предмет на изследването е идеята на прот. Георгий Флоровски за *неопатристичен синтез* като херменевтичен хоризонт, който опосредства всеобхватната рецепция на светоотеческата мисъл в контекста на съвременното православно богословие. Неговият призив за *връщане към отците* и „програма” за *неопатристичен синтез* са плод от цялостното му творческо усилие за *десхолостизация* на попадналото в *западен вавилонски плен* православно богословие и за вкореняването му в светоотеческото богословско предание. Идеята на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез* е подчинена на принципа за динамичното, отговорно и всеобхватно връщане към живота и мисленето на *елинските отци*, което има за цел имплицитното преобразяване на богословската мисъл в съответствие с *догматологичните* критерии и *съборното* съзнание на Църквата.

„Програмата” на Флоровски за *неопатристичен синтез* предполага динамичното и отговорно *връщане* или *следване* на отците като жизнен и всеобхватен принцип на богословската *методология* и едновременно с това - като *корелатив* на изкушението от схоластизация на богословската мисъл и *залог* за усвояване на светоотеческата критериология за автентично богословстване. Според него богословската мисъл трябва да следва динамично и творчески *ума* на отците и постоянно да преоткрива вечно *новото* жизнено и екзистенциално съдържание в техния опит, живот и учение. Това е пътят към осмислянето на екзистенциалните богословски истини в контекста на една „отворена” парадигма на неопатристичен синтез, която предполага *подвиг*, *свидетелство* и *творчество*. Всеобхватното *следване на отците* открива на съвременното богословие автентичния *евхаристичен* хоризонт на мислене за човека и света и именно тази *евхаристийна* перспектива на богословието открива най-дълбокото му *екзистенциално* съдържание, което го прави винаги *ново* и *обновяващо*. Неопатристичното богословие отваря хоризонта за автентично богословско творчество в *днешната* екзистенциална ситуация и преоткрива *новостта* на светоотеческото богословие като богословски (и философски) *корелатив* на всички екзистенциални въпроси, които измъчват съзнанието на съвременния човек.

Key words: неопатристичен синтез, корективна десхолостизация на богословието, връщане и следване на отците, богословска методология, богословско творчество.

• toutekov@abv.bg

¹ Този текст е преработена и разширена версия на доклад, изнесен на научна конференция, проведена на 23 ноември 2009 г. в Богословския факултет в гр. София, в чест на 30-годишнината от блажената кончина на прот. Г. Флоровски.

Увод

Историята на богословската мисъл през ХХ в. едва ли може да бъде разбрана без задълбоченото и всеобхватно осмисляне на делото на прот. Георгий Флоровски и на идеята му за *неопатристичен синтез*. Неговият призив за *връщане към отците* става лайт мотив на съвременното *неопатристично* богословие и води до един наистина „коперников обрат“ в богословското мислене, който отваря *нови* хоризонти и перспективи за богословско *свидетелство* и *творчество* в отговор на *екзистенциалните* въпроси на съвременния човек. Богословското творчество на прот. Г. Флоровски обаче не се ограничава до усилието за *десхоластизация* на попадналата в *западен вавилонски плен* православна богословска мисъл, а има за цел всеобхватното преосмисляне на автентичната *методология* и *идентичност* на православното богословие в перспективата на един *нов* патристичен синтез, който има за свои „ороси“ догматологичните критерии на *светоотеческото* предание и *съборното* самосъзнание на Църквата. За съжаление много често идеята за неопатристичен синтез остава недоразбрана и се мисли в категориите на идеологизирания *догматически консерватизъм* и *романтичен историцизъм*, а не като призив за *динамично* и *отговорно* следване на отците, което в същността си е призив за вдъхновено богословско *свидетелство* и *творчество*. Затова и главната *задача* на този текст е да предложи един опит за по-задълбоченото осмисляне на идеята за неопатристичен синтез в три основни посоки: 1) осмислянето на идеята за неопатристичния синтез едновременно като усилие за *десхоластизация* и *деинтелектуализация* на православната богословска (и философска) мисъл и като херменевтичен хоризонт, който опосредства рецепцията на светоотеческото богословско предание; 2) осмисляне на призива на прот. Г. Флоровски за *връщане* или *следване* на отците като основен методологически принцип, който превръща *догматологичните* критерии и *съборното* свидетелство на светоотеческото предание в корелатив на всяко автентично богословстване и 3) осмислянето на неопатристичния синтез като „отворена“ парадигма, която предполага живия „екзистенциален“ прочит на отците в контекста на екзистенциалната ситуация на съвременния човек и културата на съвременния свят. Следването на тази изследователска „*стратегия*“ може да помогне за по-дълбокото осмисляне и по-правилната оценка на идеята на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез* и да покаже жизненото значение на призива за *следване на отците* като вечно „нов“ хоризонт на богословското свидетелство и творчество.

1. По пътя към неопатристичния синтез

Призивът на прот. Георгий Флоровски за *връщане към отците* и „програмата“ за *неопатристичен синтез* са плод от цялостното му творческо усилие за *десхоластизиране* на попадналото в *западен вавилонски плен* православно богословие и за вкореняването му в светоотеческото

богословско предание. В периода след падането на Константинопол (1453 г.) православното богословие постепенно започва да губи своята жизненост и творческа сила и в условията на *консервативното* (си) отношение към миналото превръща светоотеческата мисъл в „древен“ литературен източник, който има единствено археологична и историческа ценност. Появата на *конфесионализма*² свежда светоотеческото богословско наследство до един от писмените доктринарни *извори*, от които православните богослови черпят идеологизирани аргументи pro et contra в контекста на полемиката си с римокатолическото и протестантското богословие - обстоятелство, което е довело до *грешка* както по отношение на *методологията* (чрез възприемане метода на *конфесионалното* богословие), така и по отношение на *позициите* (чрез използването на аргументи, чужди на Преданието и на живия опит на Църквата)³. В следствие на това от XVII век и насетне⁴ в условията на *консерватизъм* и *конфесионализъм* богословието започва да се мисли като „академична“ дисциплина, която използва рационални методи на изследване (присъщи на посттридентската *схоластика*) и може да се раздели

² *Конфесионализмът* се появява през XVII век в протестантизма и свежда вярата до нейното *изповедание* в подчертано *идеологически* смисъл. Той става предизвикателство пред православното богословие и поставя пред него изискването да определи „свои“ изповедни книги, дефиниции и формулировки, въз основа на които да определи *идентичността* на Църквата. Според митр. Йоан Зизиулас конфесионализмът има следните характеристики: 1) вярата е *интелектуален* процес, който просветлява нашия разум, за да формулира истината на Откровението във формата на *пропозиции* (съждения, становища), чието приемане означава приемане на самата вяра; 2) Преданието се тълкува като предаване на първоначалната вяра на апостолиите от поколение на поколение във формата на общовалидни символи и богословски становища; 3) богословието черпи съдържанието си от тези становища и става техен пропагандатор чрез усилието за систематизация; 4) Църквата получава идентичност въз основа на дадените формулировки, които се формулират чрез богословието. Вж. **Зизиулас, J.** Екуменске димензии православног богословског образовања // Православна теологија. Београд, 1995, 65-66.

³ Такъв е случаят с изповеданието на вярата на Петър Могила, който възприел римокатолически възгледи и с това на Кирил Лукарис, който застъпвал протестантски, калвинистки позиции. Има голяма доза истина в ироничните и злонамерени думи на униатския епископ Ипатий Поцей, който написал на патриарх Мелетий Пигас, че „Калвин е заменил Атанасий в Александрия, че Лутер се е възцарил в Константинопол, а Цвингли - в Йерусалим“. - **Флоровский, Г.** Западные влияния в русском богословии. <http://www.krotov.info/library/f/florov/zapadnye.html>, 10. 02. 2010 г.

⁴ Тук имаме предвид традицията на руското богословско образование, което през XVII век е организирано по „йезуитски образец и учебниците били приети също започвайки с Алвар и завършвайки с Аристотел и Тома Аквински... По такъв начин се усвоявали и приемали не само отделни схоластически мнения или възгледи, но и самата психология и душевен строй. Разбира се това не било средновековна схоластика, а възродената схоластика на контрареформаторската епоха... тридентската схоластика, богословски барок“. - **Флоровский, Г.** Пути русского богословия. Париж, 1983, (III изд.), 51-52. За *латинизирането* и *схоластизирането* на богословското образование в Русия след XVII век по-подробно вж. пак там, 355 и сл. Подобна оценка за *схоластизацията* на богословското образование в Гърция прави повлияния от Флоровски гръцки богослов Христос Янарас. По-подробно вж. **Γιανναράς, Χ.** Η θεολογία στην 'Ελλάδα σήμερα // **Γιανναράς, Χ.** Ορθοδοξία καὶ Δύση. Ἀθήνα, 1972, σ. 52 и сл.

на отделни „дисциплини“⁵ в съответствие със схоластическата методология и критериология за изучаване и преподаване на богословието. Така в периода на „западния вавилонски плен“ за схоластизираното академично богословие в Русия става обичайно да заимства модели и образци от римокатолически и протестантски източници и прот. Г. Флоровски посочва като доказателство за това факта, че в наръчниците по богословие на практика отсъстват жизнени теми от светоотеческото богословско наследство, каквито са паламитското учение за нетварните *енергии*, светоотеческото учение за обожението, учението за Църквата като мистично Тяло Христово, за Евхаристията като тайна на живота в Христос и т. н.⁶ Тази *псевдоморфоза*⁷ на православното богословие е довела до отделянето и отчуждаването му от светоотеческото богословско предание⁸ и въобще от опита и живота на Църквата (която се разбира като място за обреди и проповед) и то „е придобило значението на *наука* или *специализация*, която се култивира извън Църквата и без органична връзка с нея“⁹. Така богословието престава да се разбира като църковна харизма и служение и на практика се отчуждава от живия литургичен и подвижнически опит на Църквата, поради което

⁵ Православното богословие заимства това разделение или *дисциплиниране* от протестантската богословско-образователна традиция.

⁶ По този повод през 1936 г. прот. Г. Флоровски пише: „Паламитското учение за божествените енергии едва се споменава в повечето наши учебници... Общото светоотеческо учение за обожението също е до голяма степен изоставено в популярните учебници или според Анселм Кентърбрийски или според някой по-късен триденски авторитет... Идеята за Църквата като мистично Тяло Христово също е забравена, а съвременният опит да се напомни за нея в една богословска теза, беше остро цензуриран от страна на руския синод преди четиридесет години. Изключителните дискусии на св. Николай Кавасила или на св. Симеон Солунски почти не са предмет на проучване от страна на нашите професори по богословие като авторитети в православното учение за Светата Евхаристия”. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија // *Беседа*, кн. 3, Нови Сад, 1993, св. 1-4, 12.

⁷ Прот. Г. Флоровски определя тази *псевдоморфоза* на православното богословие така: „Същността на тази *псевдоморфоза* е в това, че в Русия *схоластиката е помрачила и заменила патристиката*”. Според него тук става дума за „насилствена *псевдометаморфоза* на православната мисъл. Православието е било принудено да мисли в чужди по същество категории и да изрази своята мисъл по чуждестранен маниер”. – **Флоровски, Г.**, Западные влияния... По-подробно за тази „среща” със Запада вж. Пути русского богословия, 49-56.

⁸ През 1936 г. прот. Г. Флоровски пише: „Светоотеческите писания все още се почитат, но повече като исторически документи, отколкото като книги от авторитети... Много патристични референции и дори цитати и след това са обичайни в нашите богословски дискусии и учебници. Но тези древни текстове или цитати много често са само включени в една заимствана схема. Всъщност общоприетите образци на богословски учебници са дошли от Запад, отчасти от римски и отчасти от реформатски източници... Патристичните текстове се пазят и повтарят. Светоотеческият дух твърде често е изцяло изгубен или забравен”. - **Флоровски, Г.** Патристика и савремена теологија, 12.

⁹ **Зизјулас, J.** Православље. Београд, 2003, 35. Прот. Г. Флоровски описва как през този период настъпва разделение между богословието и благочестието, между богословската ученост и духовността, между богословските училища и църковния живот. Вж. **Флоровски, Г.**, Западные влияния...; Пути русского богословия, 51 и сл.

изгубва жизнената си способност да отговори на екзистенциалните проблеми на човека и света чрез автентично богословско свидетелство и творчество. Според прот. Георгий Флоровски единственият *път* за преодоляването на тази *псевдоморфо*за на православното богословие, т. е. на поляризиациите, конфесионализма и схоластизацията на богословската мисъл, е динамичното и отговорно *връщане към отците*, което се превръща в основен *методологически* принцип на една цяла богословска „програма“ за творческото следване на *ума на отците*. По такъв начин той развива идеята си за *неопатристичния синтез* като херменевтичен *хоризонт*, който опосредства всеобхватната *рецепция* на светоотеческото богословие и като *парадигма* за богословстване според методологията и критериологията на светоотеческото предание.

Още през ХХ век в руската православна мисъл се откроява едно цяло течение, което търси изход от кризата и предлага различни пътища за преодоляване на поляризиациите и схоластизацията на богословската мисъл и за *връщане* към светоотеческите извори (за което вече съществуват някои важни фактори)¹⁰. Идеята на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез* се ражда в контекста на диалога му с представителите на това течение относно принципите и предпоставките на руската религиозно-философска мисъл от кр. на ХІХ и нач. на ХХ век и първоначално той разбира *връщането към отците* като корективно преосмисляне и промяна на отделни тенденции в съвременното православно богословие и най-вече на опитите на ключови религиозни мислители (между които могат да се открият о. Павел Флоренски, прот. Сергей Булгаков и Николай Бердяев) за „развитие“ на богословската мисъл с помощта на идеи от европейската философия и най-вече на немския идеализъм¹¹. Така в кръговете на руските религиозни философи и богослови се оформят две основни направления - едното представено от прот. С. Булгаков, а другото от прот. Г. Флоровски, които изграждат своите

¹⁰ Митр. Йоан Зизиулас откроява три основни фактора за съживяване на богословското творчество: 1) делото на *западните* богослови, което е допринесло за връщането към древните светоотечески извори (което важи не само за патрологичните изследвания, но и когато става дума за обновяването на библеистичните и литургичните изследвания). Усилието за връщането към светоотеческите корени на Преданието е донякъде в основата на пионерските изследвания на патрологичните извори, които по-рано са започнали учените богослови на Запада, напр. еклисиологичните и патрологичните изследвания на Е. Мерше, Ж. Даниело, Ив Конгар, Х. Де Любак или литургичните и църковно-историческите изследвания на Г. Дикс, О. Казел и В. Елерт; 2) огромното интелектуално и духовно влияние на емигриралите руски интелектуалци на Запад след Революцията. Делото на личности като о. С. Булгаков, Н. Бердяев и прот. Г. Флоровски на Запад е дало силен импулс на православната богословска мисъл и 3) икуменическото движение, който е създал различни връзки между православни, англикани и протестанти и е поставило православното богословие пред изцяло нови проблеми особено в областта на *еклисиологията*. Вж. **Зизиулас**, Ј., Православье, 36.

¹¹ Прот. Г. Флоровски прави подробен анализ на руската религиозно-философска мисъл и на влиянието на немския идеализъм върху основни нейни представители в книгата си *Пътища на руското богословие*. Вж. особено **Флоровски, Г.**, Пути русского богословия, 234-331.

богословски и религиозно-философски позиции в съответствие с особеното си *отношение* към светоотеческото богословско предание¹². Представителите и на двете направления са единодушни в оценката си за *схоластицизма* и *вавилонския плен* на православната мисъл и полагат огромни усилия за *връщането* на богословието и на религиозната философия към изворите на Преданието и за вкореняването ѝ в живия литургичен и духовен опит на Църквата, в съчиненията и писанията на светите отци. Важно е обаче да се подчертае, че в рамките на тези две направления се формира *различно* отношение към отците и тази *разлика* може да се види най-вече в прилагането на различен тип *методология* в изследването на светоотеческото богословско наследство и в различното отношение към *философията*. Представителите на интелектуалния кръг около прот. С. Булгаков¹³ предлагат една *критика* на богословското предание, която безусловно предполага позоваването на светоотеческото наследство, но не се ограничава до научно-историческия метод на изследване на патристиката¹⁴, а по-скоро търси начини за *развитието* на светоотеческата мисъл. Основната цел на тази критика е *съживяването* на интереса към мисълта на отците и *запазването* на светоотеческите основи на православното богословие и философия, но тя имплицитно съдържа едно *условие* с решаващо методологическо значение: ако православната мисъл иска да отговори на *новите* предизвикателства, пред които я изправя съвременната култура и философия, тя трябва да върви „напред“ и да отиде „след“ църковните отци. Този опит за *реконструкция* (а не *синтез*) има по-скоро *философски* предпоставки¹⁵, което вече ограничава богословското мислене до определени философски предпоставки и го поставя във философската перспектива на *модерността* в следване на „новия“ жизнен принцип: *отиването „по-напред“ от отците*.

За разлика от този предимно философски ориентиран „проект“ за връщане на богословската мисъл към светоотеческите извори, прот. Г. Флоровски развива идеята си за *неопатристичен синтез* като резултат от едно автентично богословско и творческо усилие за динамично и отговорно връщане към живота и мисленето на *елинските отци*¹⁶, което има за цел

¹² Вж. **Лубардић, Б.** Юстин Гелијски и Русија (путеви рецепције руске философије и теологије). Нови Сад, 2009, 140-141.

¹³ Пример за това е братството „Св. София“, предвождано от о. С. Булгаков, водещият между софиолозите. Вж. **Струве, Н.** Братство Святой Софии: материалы и документы 1923-1939, УМСА-Press Париж // *Русский путь*, М., 2000, 5-12.

¹⁴ По това време интересът на западните учени към изследване на патристичната мисъл следва главно една *исторически* ориентирана методология, която има за цел *реконструкцията* на учението на определен автор в конкретния исторически контекст.

¹⁵ Според прот. Ал. Шмеман „в този нов синтез или реконструкция западната философска традиция, преди всичко елинската, трябва да предостави на богословието неговата понятийна рамка“. – **Schememann, A.** „Russian Theology 1920-1972: An Introductory Survey“ // <http://www.schememann.org/byhim/russiantheology.html>; 10.02.2010 г.

¹⁶ В книгата си *Пътища на руското богословие* прот. Георгий Флоровски определя идеята за неопатристичния синтез по следния начин: „Неизчерпаемата сила на отеческото

имплицитното преобразяване на богословската мисъл в съответствие с *догматологичните* критерии и *съборното* съзнание на Църквата¹⁷. Той развива идеята си за *неопатристичен синтез* като настоява, че всеобхватното и творческо *връщане към отците* предполага радикалното отхвърляне на западните и специфичните новоруски философски идеи от XIX и XX век и затова неговата *неопатристична* работа започва с критиката на *утопизма* и *идеализма* като основни предпоставки на руската религиозно-философска мисъл от тази епоха¹⁸. В своите *неопатристични* трудове и в контекста на полемиката си срещу *софиологията* (главно в лицето на прот. С. Булгаков)¹⁹ той постепенно достига до една много по-определена и богословски профилирана „концепция“ за цялостен *неопатристичен синтез*, който предполага *деинтелектуализацията* и *десхоластизацията* на богословската мисъл, но има за основна цел интегрирането на *догматологичните* критерии на светоотеческото предание във всички „елементи“ на богословското мислене. Като цяло в творчеството на прот. Г. Флоровски несъмнено може да се види усилието за светоотечески профилирана „деинтелектуализация“ на православната мисъл, но в един по-широк контекст неговата критика на руската религиозна философия от позициите на православната догматология²⁰ не е самоцелна, а предполага „корективното“ преосмисляне на нейни *избрани* елементи в един вътрешно кохерентен и строго богословски неопатристичен синтез²¹. Очевидно неговата радикална позиция относно

предание в богословието все повече се определя с това, че за светите отци богословието е било дело на живота, духовен подвиг, изповядване на вярата, творческо разрешение на жизнените задачи... И само чрез връщането към отците може да се възстанови в нашето църковно общество тази здрава богословска чувствителност, без която няма да настъпи желаното православно възраждане“. - **Флоровски, Г.**, Пути русского богословия, Предисловие, XVI. Може да се каже, че диалектиката на основните течения в руската богословско-философска мисъл през XX век се определя от спора около обсега и значението именно на думата „единствено“, за която прот. Г. Флоровски говори.

¹⁷ Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13-14.

¹⁸ За генеологичната връзка на идеята за *неопатристичния синтез* и руската религиозно-философска мисъл по-подробно вж. **Хоружий, С.**, Неопатристический синтез и руская философия // http://www.bfrz.ru/news/rus_filos/choryg_2.htm#_ftn1; 10. 02. 2010.

¹⁹ Първата крачка в тази посока е студията на Г. Флоровски *Твар и тварност* (1923 г.), насочена против софианистките тенденции в богословието на о. Сергей Булгаков и на някои кръгове около института „Св. Сергей“ (и най-вече ръководеното от о. С. Булгаков братство „Св. София“). Освен това в своя еклисиологичен труд *Очев дом* (1925 г.) той критикува позицията на о. Павел Флоренски (и особено книгата му *Столи и утвърждение истини*) и смята, че позицията му носи следите на непреодолян субективизъм, психоезотеризъм, романтизъм и дори сантименталност. За отношението на прот. Г. Флоровски към о. Павел Флоренски по-подробно вж. Пути русского богословия, 493-498.

²⁰ Пример за такъв анализ е книгата на Г. Флоровски „Пътища на руското богословие“, която е своеобразен *magnum opus* за преосмисляне на руската философия. В нея той анализира философските предпоставки, които могат да доведат до формирането на един или друг мироглед, но анализът му винаги има за изходна точка догматологичните критерии и съборното съзнание на светоотеческото богословие. По-подробно вж. **Флоровски, Г.**, Пути русского богословия, 234-330.

²¹ Според Б. Лубардич „това не пречи на Г. Флоровски да отхвърли почти изцяло всички

софиологичните спорове²² и въобще противопоставянето му на „стратегията“ за синтез между богословието на Изтока от една страна и науката и философията на Запада – от друга, не е резултат от някакъв идеологизиран *догматически консерватизъм* (характерен за схоластическото мислене), а е свидетелство за имплицитното неприемане на философско-спекулативното мислене въз основа на догматологичните *критерии* и съборното самосъзнание на светоотеческото богословско предание²³. Той обаче не ограничава своята ревизираща и преоценяваща позиция спрямо руската религиозна философия до „голия“ *критицизъм* и безплоден „деконструктивизъм“, а предлага пътя на всеобхватното творческо *връщане към отците*, при което *неопатристичният синтез* не се свежда до обикновената „реконструкция“ на светоотеческото наследство, а изисква следването на живота и ума на отците²⁴, т. е. имплицитното „усвояване“ на тяхната критериология, аксиология и праксеология. Този анализ ни помага да оценим правилно *начина* и „*степента*“ на принадлежност на съвременните православни богослови към парадигматичния призив на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез*, който има за жизнен нерв всеобхватното *връщане* или *следване* на апостолското и на елинско-византийското светоотеческо мислене и на учението на църковните отци²⁵.

2. *Връщането или следването на отците*

От „формална“ гледна точка прот. Георгий Флоровски декларира „програмата“ си за *връщане към отците* на Първия конгрес на православните

философски идеи, показващи регресивните форми на индивидуалистичен и либерален мистицизъм на „новото религиозно съзнание“, както и всички философски идеи, които отхвърлят или потискат принципите на православния съборен *персонализъм* и *синергизъм*, чрез които се запазва Бога в човека и човека в Бога без какъвто и да било вид редуционизъм“. - **Лубардић, Б.**, Юстин Ђелијски и Русија, 142. Вж. също **Хоружий, С.** После перерыва. Пути русской философии. СПб, 1994, 263-275.

²² По този повод о. Йоан Майендорф отбелязва, че „на практика цялото дело на Г. Флоровски е във връзка с елинското светоотеческо мислене, публикувано в предвоенния период, е било насочено против софиологичните постулати на о. С. Булгаков“. – **Meyendorff, J.** „Creation in the History of Orthodox Theology“ // <http://www.creationism.org/csshs/v13n2p08.htm>; 10.02.2010 г.

²³ Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 14.

²⁴ Както пояснява прот. Ал. Шмеман, според това второ направление „трагедията на православното богословско развитие се разглежда като последица от отделянето на богословския ум именно от духа и метода на отците и затова никакъв синтез или реконструкция не е възможен извън творческото оздравяване на този дух“. - **Schememann, A.**, „Russian Theology 1920-1972: An Introductory Survey“ // <http://www.schememann.org/byhim/russiantheology.html>; 10.02.2010 г.

²⁵ Първоначално прот. Г. Флоровски говорил за патристическия синтез на никейския и следникейския период, противопоставяйки го на „неопределеността на III столетие“. И съответно неговият неопатристичен синтез предполагал ново осмисляне преди всичко на светоотеческото наследство от IV-VIII век.

богословски школи през 1936 г. в Атина²⁶ в лекцията си *Патристиката и съвременното богословие*, където определя *неопатристичния синтез* като основна задача на православното богословие²⁷. Според него обаче *връщането към отците* не е призив към идеологизиран догматически консерватизъм, а има смисъл на всеобхватно *връщане към начина* на живот и мислене, т. е. към *ума* на отците, въз основа на принципа *синовете се връщат при отците*, като изходна точка на развитие на самата светоотеческа богословска мисъл. Призивът за *връщане към отците* не се ограничава до корективното десхоластизиране и деинтелекутализиране на православното богословие (макар винаги да го предполага), а има за крайна цел творческото *преоткриване на начина и метода* на богословстване на отците, което означава богословстване с *ума* на отците и в *съборния* опит на Църквата²⁸. В тази перспектива неопатристичната борба за динамичното и отговорно *връщане* или *следване* на отците трябва да се разбира като жизнен и всеобхватен принцип на богословската *методология* и едновременно с това - като *корелатив* на изкушението от схоластизация на богословската мисъл и *залог* за усвояване на светоотеческата критериология за автентично богословстване²⁹. Жизненото творческо *връщане към отците* е обусловено от *всеобхватното* – но никога *половинчато* и *избирателно* - усвояване на богословската методология, критериология, аксиология и праксеология на светоотеческото предание³⁰, т. е. на *съборния* ум на Църквата, без което това „*връщане*” (о)става мъчителна и безплодна (колкото и да е искрена) „идеологическа програма”³¹. По такъв начин борбата на прот. Г. Флоровски

²⁶ На този конгрес са присъствали следните известни руски богослови: прот. Г. Флоровски, о. С. Булгаков, В. Зенковски, А. Карташов. Призивът на прот. Г. Флоровски за *връщане към отците* не е бил изолиран и пример за това е фактът, че още през 1925 г. – едновременно с първите *неопатристични* работи на Флоровски - о. Юстин Попович ясно изрича следната позиция: „Когато християнският живот спомене и призовава: назад към апостолите, назад към светите отци, назад чрез тях към Господа Исуса, за православния християнин това означава: напред към незаменимия Господ Исус!”. - **Поповић, Ј.** „Богочовечански конзерватизам и неки наши црквени модернисти” // *Хришћански живот*, бр. 2, Сремски Карловци, 1925, 82-83.

²⁷ Прот. Г. Флоровски издига неопатристичния синтез като *творчески постулат* и следователно основна задача на богословската мисъл. Вж. **Флоровски, Г.**, Пути руского богословия, 520.

²⁸ Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13-14. Богословието в Църквата не е само *наследство* на светите отци, а богословстване по *начина* и с *ума* на отците, защото Църквата е в истински и пълен смисъл Църква на светите отци. Срв. **Florovsky, G.** The Ethos of the Orthodox Church // *The Ecumenical Review*, voi. XII, № 2, 1960, p. 187.

²⁹ Прот. Г. Флоровски изтъква особеното значение, което светоотеческото учение има за *съборността* и нейната особена методологическа ценност за богословието. Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13.

³⁰ Като следва прот. Г. Флоровски, еп. Атанасий Йевтич е категоричен, че в Църквата „богословието и Преданието са две страни на една и съща реалност”. - **Јевтић, Ат.** Богословље и Предање // **Јевтић, Ат.** Живо Предање у Цркви. Требиње, 1998, 203.

³¹ По този повод съвременникът на Флоровски, о. Юстин Попович пише: „Повикът на някои в протестантския свят: „Zurück zu Jesus!”, „Back to Jesus!” са само безсилни викове

за неопатристично „коригиране“ и десхоластизиране на православната богословска мисъл в духа на *Преданието*³² е фокусирана в проблема за богословската *методология*, която в перспективата на *неопатристичния синтез* има за основна *ос* живота, динамично и отговорно *следване* на светоотеческия ум като автентично свидетелство за *съборния* опит и самосъзнание на Църквата.

Цялата идея на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез* е в същността си творческо усилие за всеобхватна преориентация и промяна на богословската *методология* чрез динамичното и отговорно връщане към отците, чрез екзистенциалното усилие и благодатен подвиг за споделяне на техния начин на мислене и богословстване, т. е. на техния богословски *етос*. Залог за тази *методологическа* промяна на богословското мислене е *континуитетът* на живота и духа на отците³³, благодарение на което *следването на отците* може да се определи като основен принцип на богословската методология (поне както той е формулиран в богомисления опит и Предание на Църквата), като сигурен *метод* и *път* на богомислие и богословстване с *ума* на отците, като *вярност* към светоотеческата богословска критериология и аксиология. Според еп. Атанасий Йевтич този основен принцип на православната богословска методология е всъщност „придържане“ към *златното правило* на Вселенските събори: *като следваме светите отци* (Ἐπόμεινοι τοῖς Ἀγίοις πατράσι), с което започва единодушното изповядване на вярата като израз на съборния глас и съвест на Църквата³⁴. Настояването на съвременното православно богословие за всеобхватното динамично и отговорно *връщане към отците* всъщност има за цел възстановяването на *континуитета* на опита от богомислието и богословстването на отците и едновременно с това корективното *десхоластизиране* на богословската методология, което е възможно само чрез благодатния подвиг за екзистенциалното „усвояване“ на начина на мислене и богословстване на отците. За-

в тъмната нощ на хуманистичното християнство, което е изоставило богочовешките ценности и мерки и сега се задушава”. - **Поповић, Ј.** Философске урвине. Београд, 1987, 69. За мястото на о. Юстин Попович като един от автентичните *носители* на идеята за неопатристичен синтез (в най-широкия смисъл на думата) по-подробно вж. **Лубардић, Б.**, Юстин Ѓелијски и Русија, 19-42; 141 и сл.

³² Прот. Г. Флоровски развива идея за *взаимната критика* на богословието и Преданието: от една страна богословието винаги трябва да има за свой последен критерий *съборния* опит и Предание на Църквата (което предполага и *критиката* и *проверката* на богословието от позициите на Преданието), а от друга страна автентичното богословстване с *ума* на отците трябва да подлага на *проверка* и *критика* Преданието и да бъде *противоотрова* срещу всички „*древни заблуди*“, които са проникнали в него. По-подробно вж. **Јевтић, Ат.** Богословје и Предање, 204-207.

³³ Прот. Г. Флоровски подчертава, че *връщането към отците* всъщност е запазване на континуитета на живота и духа на отците, което означава, че „човекът трябва да израства, да отиде по-напред, но в същата посока, или по-добре да се каже, в същия тип и дух”. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13.

³⁴ Вж. **Јевтић, Ат.** Методологија богословља // **Јевтић, Ат.** Трагање за Христом. Београд, 1987, 22.

това и призивът на прот. Г. Флоровски за *връщане към отците* не трябва да се разбира като формално *обръщане към миналото* (с цел някакъв идеологизиран доктринарен консерватизъм) или пък като *отиване напред пред отците* (каквото е философизацията „проект“ на о. С. Булгаков)³⁵, а като всеобхватно *връщане към живота и мисленето на отците*, като вярно *следване* на живи *свидетели* и вечно присъстващи *свети* личности в съборния литургичен опит на църковното Тяло Христово³⁶. Очевидно тук не става дума за идеологизирано формално връщане към богословското наследство от миналото (разбирано в духа на „романтизма“!), а за динамичното и отговорно връщане към светоотеческия богословски етос, при което за прот. Г. Флоровски думата „връщане“ от една страна има смисъл на корективно десхоластизиране на попадналото във вавилонски плен православно богословие, а от друга страна отваря „нов“ хоризонт за позитивно богословско *творчество* чрез вярното следване на отците³⁷. В тази перспектива *връщането* или *следването* на отците трябва да се разбира като *вярност* към догматологичните критерии на светоотеческото богословие и съборно църковно съзнание³⁸, но заедно с това то е и екзистенциален призив за всеобхватна промяна на *живота и мисленето*, тъй като в опита на Църквата богословието е благодатен подвиг на *запазване* на вярата в светотайнствения живот и съборния опит на Църквата³⁹. Неопатристичната борба за *вярност* към догматологичните критерии на светоотеческото богословие обаче няма за цел идеологизираното *доктринарно* повтаряне на светоотеческите формулировки и изрази⁴⁰,

³⁵ Прот. Г. Флоровски е категоричен относно онези, които „нямат доверие в каквото и да било богословско мислене“ и към онези, които „искат нов или съвременен богословски синтез“. Според него „и едните, и другите наистина изоставят традиционния синтез, патристичното учение“. Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 12.

³⁶ За такова разбиране настояват Г. Мандзаридис и еп. Атанасий Йевтич. Вж. **Mantzarides, G.** Orthodox Spiritual Life. Brookline, Massachusetts, 1994, p. 9; **Јевтић, Ат.**, Методологија богословља, 23. „От друга страна - допълва еп. Атанасий - о. Юстин Попович подчертава, че това светоотеческото съборно и православно правило да следваме светите отци е твърдестивно на онова правило на светите апостоли, изречено на Апостолския събор в Йерусалим: *Угодно бе на Сетия Дух и нам* (Εδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν) (Деян. 15:28), където и с което е засвидетелствано, че Светият Дух в Църквата е единственият и последен критерий за истината и за истинското спасително богословие, тъй като той е същият и последният критерий за светостта на светителите“. – Пак там.

³⁷ Прот. Г. Флоровски изрично подчертава нуждата от богословско творчество в следването на отците: „Ние – пише той – трябва отново да разгорим *творческия* огън на отците, да обновим в нас светоотеческия дух“. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13.

³⁸ Прот. Г. Флоровски подчертава значението на *догматическия континуитет* и дълбоката органична връзка между догматите и учението на отците, като заключава, че „светоотеческото учение е най-добрия и най-естествен ключ за догмата“. – **Флоровски, Г.**, Пак там.

³⁹ Еп. Атанасий Йевтич настоява, че истинското богословстване предполага подвига на вярата в светите тайнства на Църквата и в евангелските добродетели по примера на светите отци. Вж. **Јевтић, Ат.** Богословље и Предање, 203-204.

⁴⁰ Според прот. Г. Флоровски главната цел на доктрината е „да направи непроменливата истина на догматите напълно достъпна и разбираема за определена и конкретна истори-

а е екзистенциално усилие за *следването* на същия опит и подвиг на вярата, за *следване* на живота на обновения човек в Христос във възкресеното общение на Неговото богочовешко тяло - Църквата⁴¹. Само такава богословска методология – основана върху принципа на *следването* на отците и догматологичните критерии на съборното църковно самосъзнание – може да „освободи“ творческото усилие за неопатристичен синтез от всички регресивни форми на богословски интелектуализъм или *гностицизъм*⁴² и той да бъде автентично *свидетелство* за богословстване с *ума* на отците.

От всичко казано дотук става ясно, че прот. Г. Флоровски не ограничава „програмата“ си за *връщане към отците* до формалното обръщане към миналото или до *повтарянето* на фрагментарни светоотечески „идеи“ (които лесно могат да бъдат идеологизирани) в рамките на някоя също толкова схоластизирана „система“ на богословско образование⁴³, а разбира *неопатристичния синтез* като всеобхватен *хоризонт* на богословското мислене, което има за *алфа* и *омега* светоотеческата богословска методология и критериология. Динамичното, отговорно и творческо *връщане* или *следване* на отците предполага една по-широка и „отворена“ парадигма на неопатристичния синтез⁴⁴, която има два ключови аспекта: от една страна неопатристичната „работа“ има за цел преоткриването на огромния богословски (а и философски) потенциал на светоотеческата мисъл и духовност, а от друга – „актуализирането“ на жизненото екзистенциално значение на тази светоотеческа духовност за развитието на православното богословие (и философия)⁴⁵. Това означава, че призивът за *връщане към отците* и идея

ческа „епоха“; да изрази и обясни откритата истина в някакви особени обстоятелства, за определено време и определено поколение“, но заключава, че поради условната си ценност доктрината „трябва от време на време отново да се утвърждава или реконструира“. Но „вярата не може да зависи от никакви философски предпоставки“. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 12.

⁴¹ Срв. **Јевтић, Ат.**, Методологија богословља, 24.

⁴² Според прот. Г. Флоровски гностицизъм е повтарящо в историята на Църквата философиране на богословската мисъл. Вж. **Уилямс, Дж.** Неопатристическият синтез Георгия Флоровскогo // **Уилямс, Дж.** Георгий Флоровский: священнослужител, богослов, философ. Москва, 1995, 309.

⁴³ Според прот. Г. Флоровски призивът за *връщане към отците* „лесно може да се изтълкува погрешно. Той не означава да се върнем към словото на старите светоотечески документи. Да се следват стъпките на отците не означава jurare in verba magistri. Това, което наистина се има предвид, не е сляпото или сервилно подражаване или повтаряне, а преди всичко по-нататъшното развитие на светоотеческото учение, но хомогенно и сродно“. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13. Вж. също Пути руского богословия, 519-520.

⁴⁴ Прот. Г. Флоровски е категоричен, че потвърдените на съборите или с единодушното съгласие на Църквата догматически определения „трябва да се разширят или развият в кохерентна система от идеи“. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 11.

⁴⁵ Срв. **Лубардић, Б.**, Јустин Ѓелијски и Русија, 55. Относно възможностите за създаване на *християнска философия* в духа на светоотеческото богословско предание по-подробно вж. **Јевтић, Ат.** Философија и теолошко мишлење // **Јевтић, Ат.** Философија и теологија. Врњци, 2004, 217 и сл.

та за *неопатристичен синтез* не са „елементи“ на някакъв идеологизиран „проект“, мотивиран от догматически неосхоластичен консерватизъм и романтически *историцизъм*, а жизнено и творческо богословско усилие за всеобхватното приемане на светоотеческата методология и критериология като жизнен принцип на всяко автентично православно богословие и богословстване (и философстване). По такъв начин прот. Г. Флоровски превръща неопатристичния синтез в основен херменевтичен хоризонт, който опосредства рецепцията на светоотеческото богословско предание и на литургично-подвижническия църковен опит в рамките на съвременното православно богословско творчество⁴⁶. Затова и връщането към отците трябва да се разбира като жизнен екзистенциален призив за вътрешно *опитно* усвояване на ума и мисленето на отците, а неопатристичния синтез да се осмисли не просто като интегрална „система“ на богословско мислене⁴⁷, а като творчески богословски *синтез* роден в опита от благодатния подвиг на *следването* на отците. Според прот. Г. Флоровски пример за такъв творчески богословски синтез е делото на *елинските* отци, които са успели да решат поставените от елинската философия *екзистенциални* въпроси за Бога, света и човека от позициите на *вярата*, като едновременно с това тяхното богословско мислене е останало „свободно“ от всички онези „елементи“, чужди на евангелското послание и на съборното догматическо съзнание на Църквата. Това означава, че по своя най-дълбок замисъл *неопатристичният синтез* не се свежда до защитата на тезата за „*християнизирания елинизъм*“⁴⁸ или до формалното реконструиране на определени идеи или учения на *елинските* отци, а до жизненото, екзистенциално и опитно усвояване на техния *ум* и *начин на мислене* и затова прот. Г. Флоровски е убеден, че всеки истински богослов трябва да премине през опита на *духовната елинизация* или *нова елинизация*⁴⁹. Така неопатристичният синтез остава „отворен проект“, който е херменевтичният хоризонт за всеобхватното приемане и екзистенциалното усвояване на светоотеческата богословска методология, критериология и аксиология, което прави възможно интегрирането на всички аспекти на богословското мислене в един *холистичен* подход⁵⁰ към най-дълбоката тайна на вярата, опита и живота на Църквата.

⁴⁶ По-подробно вж. **Зизиюлас**, **Ј.**, Православье, 33-47.

⁴⁷ Вж. **Евдокимов**, **П.** Христос у руској мисли. Хиландар, 1996, 174.

⁴⁸ Според прот. Г. Флоровски става дума за един нов *християнски* или *въцърковен елинизъм* като обща атмосфера на Църквата, която в известен смисъл е елинска; тя е „елинско творение или с други думи елинизъмът е устойчива категория на християнското съществуване“. – **Флоровски**, **Г.**, Патристика и савремена теологија, 14. За доразвитието на идеята за *християнизиранието на елинизма* по-подробно вж. **Зизиюлас**, **Ј.** Јелинизам и хришћанство. Београд, 2008.

⁴⁹ Вж. **Флоровски**, **Г.**, Патристика и савремена теологија, 14. Според него *въцърковяването* на елинизма е най-дълбокият смисъл на патристиката. Вж. **Флоровски**, **Г.**, Пути русско-го богословия, 519. „Много недостатъци – допълва той – в съвременното развитие на православните Църкви са до голяма степен обусловени от загубата на този елински дух“. – **Флоровски**, **Г.**, Патристика и савремена теологија, 14.

⁵⁰ Вж. **Зизиюлас**, **Ј.** Екуменске димензије православног богословског образовања, 68-69.

В усилието си за динамичното и отговорно *връщане към отците* прот. Г. Флоровски постоянно настоява, че това *връщане* е *единственият път*, по който съвременното богословие може да преоткрие съборния ум на Църквата и догматологичното съдържание на Преданието в живия литургичен и подвижнически опит като алфа и омега на автентичното богословско свидетелство. Важна методологическа последица от това динамично и отговорно *връщане към отците* е превръщането на литургичния и подвижническият опит (който схоластизираното академично богословие маргинализира) в основен източник на богословското мислене⁵¹ и в *екзистенциално пространство* за *опитното*⁵² осмисляне на догматологичните истини и на техните *екзистенциални* последици за човешкото съществуване⁵³. По такъв начин литургичният опит на Църквата (който обикновено се смята за *специалност* на „практическото богословие“) получава ключово значение на „теоретичен“ богословски аргумент, подобно на триадологията, христологията, еклисиологията и т. н., и дори става херменевтичен хоризонт за екзистенциалното осмисляне на догматологичните истини - и вобщо на всяко *богословие*⁵⁴ - и на тяхното най-дълбоко опитно-евхаристиологично съдържание⁵⁵. В този смисъл усилието на *евхаристийното богословие* да постави Евхаристията като основен източник на православната догматология и да види в евхаристийния опит „екзистенциалното пространство“ за осмислянето и тълкуването на догматическите истини на Църквата в „*литургични*“ категории трябва да се разбира като най-жизнения и плодотворен импулс на неопатристичното богословско творчество и като „най-добрия плод“ на неопатристичния синтез. Едновременно с това динамичното и отговорно връщане към отците позволява на съвременното богословие да „реинтегрира“ светоотеческото *подвижническо* богословие в догматологията и да го осмисли в рамките на органичния му синтез с *евхаристиологията* и еклисиологията, което е възможно само като творческо усилие за *екзистенциалния* прочит на светоотеческите *източници*⁵⁶ в рамките на литургичния

⁵¹ По-подробно вж. **Фелми, К.** Въведение в съвременното православно богословие. С., 2007, 36 и сл.

⁵² За този *опитен* характер на богословието настоява повлияния от прот. Г. Флоровски богослов Христос Янарас. По-подробно вж. **Γιανναράς, Χ.**, Ἡ θεολογία στὴν Ἑλλάδα σήμερα, σ. 83 и сл.

⁵³ Пример за това е богословието на Пергамския митрополит Йоан Зизиулас. Вж. **Зизиулас, Ј.** Догматске teme. Нови Сад, 2001, 171-178; 283-293.

⁵⁴ Когато изследва органичната връзка на богословието и Преданието еп. Атанасий Йевтич подчертава, че светоотеческото предание разбира богословието като същностен елемент на литургичния опит на Църквата. Вж. **Јевтић, Ат.**, Богословље и Предање, 203-204.

⁵⁵ Прот. Г. Флоровски подчертава, че „има много неща, за които Църквата свидетелства не по догматически, а по *литургически* начин. Литургичното свидетелство е също толкова правомерно, колкото и догматическото свидетелство“. - **Флоровский, Г.**, Пути русского богословия, 175.

⁵⁶ Прави впечатление, че до началото на миналия век съчиненията на Дионисий Ареопагит, св. Йоан Лествичник, св. Максим Исповедник, св. Симеон Нови Богослов, св. Григорий Палама на практика не са цитирани в православните догматически наръчници от „ака-

опит на Църквата. Тази методологическа преориентация в богословското мислене позволява „въвеждането“ на светоотеческата критериология и аксиология относно изследователската и екзистенциалната „*значимост*“ на литургичния и подвижническия опит за автентичното *богословстване*, което от своя страна променя тематичните приоритети и отваря „нови“ хоризонти на богословско творчество. Постепенно през XX век в „отворената“ перспектива на неопатристичния синтез се откроява ключовото значение на *асиметричната* христология⁵⁷ (в нейния органичен синтез с пневматологията), светотайнственото богословие, богословската гносеология (насочена главно към аскетическата и мистичната традиция на светоотеческото богословие) и еклисиологията, която в продължение на десетилетия остава основна тема в православното богословие⁵⁸ и всеобхватен хоризонт за осмислянето на богословските истини⁵⁹. Така неопатристичният синтез става херменевтичната рамка и контекст, в който съвременната православна мисъл успява да „разгърне“ светоотеческите предпоставки на *евхаристийното богословие* и да постави основите на едно автентично богословие на *личността* (в органичния му синтез с еклисиологията) и в перспективата на евхаристийния възглед за живота и света. Несъмнено идеята за неопатристичния синтез на прот. Г. Флороски превръща „програмата“ му за динамичното и отговорно *връщане към отците* в „императив“ към всеки съвременен православен богослов, но не в „императив“ за идеологизираното връщане към миналото, а в *екзистенциален призив* за живота и творческо *следване* на отците като автентично богословско *свидетелство с ума* на отците в *ситуацията* на съвременния свят.

3. „Новостта“ на светоотеческото богословие и „екзистенциалният“ прочит на отците

Неопатристичното богословие съживява и утвърждава органичната връзка със светоотеческото богословско Предание, но то няма за цел създаването на някаква идеологизирана неосхоластическа „система“ на богословието, където *връщането* или *следването* на отците става метод за осигуряването на идеологизирани „*доктринарни*“ аргументи от наследство на миналото. Ако връщането към отците се ограничи до формализираната *реконструкция* на определени идеи от светоотеческата мисъл или

демически“ тип, докато днес най-голямата част на православното богословие се основава най-вече върху тези източници.

⁵⁷ Прот. Г. Флоровски разработва своя неопатристичен синтез по-скоро христологично, отколкото триадологично, което се потвърждава от особения му интерес към късните христологични събори.

⁵⁸ Еп. Атанасий Йевтич ясно показва, че фокусирането на неопатристичния богословски интерес към *еклисиологията* като *алфа* и *омега* на богословското мислене е в същността си доразвитие на мисълта на прот. Г. Флоровски. Вж. **Јевтић, Ат.** Единство Цркве у Предању Цркве // *Богословље*, Београд, 2001, 121 и сл.

⁵⁹ Вж. особено еклисиологичните студии на митр. Йоан Зизиулас в книгата му „*Битието като общение*“ (**Zizioulas, J.** Being as Communion. New York, SVS Press, 1997).

до фрагментарното (макар и специализирано) позоваване на патристични текстове, независимо от литургичния и подвижническия опит, в който те са възникнали, то лесно може да се превърне в „програма“ на някаква постмодерна богословска нео-схоластика, където светоотеческите идеи ще имат функцията единствено на идеологизирани аргументи или на интересни философеми. Затова и прот. Г. Флоровски постоянно настоява за *подражание* и *следване* на светите отци, което означава придобиване на техния *дух* - и на Светия Дух, Който ги е *вдъхновил*⁶⁰ - и живото *участие* в същия литургично-подвижнически църковен опит, от който извира тяхното автентично богословие и богословско свидетелство. Призивът за *връщането* или *следването* на отците не свежда богословското творчество до *повтарянето* на доктринарни *формулировки* и до формалното следване на *образци* (заимствани от светоотеческото наследство), а е живо *свидетелство* за реалния континуитет на живота и духа⁶¹; то е непрестанно усилие и вдъхновение за автентичното преживяване на истината на вярата, за екзистенциалното „доближаване“ до начина на живот, мислене и богословстване на отците. В тази перспектива богословската мисъл следва динамично и творчески *ума* на отците и постоянно преоткрива вечно *новото* жизнено и екзистенциално съдържание в техния опит, живот и учение и може да го осмисли в една „отворена“ парадигма на неопатристичния синтез, която предполага *подвиг, свидетелство и творчество*⁶².

Връщането на съвременната богословска мисъл към *ума* и *етоса* на отците е съдбоносно и има дълбоко *сотириологично* значение, защото най-дълбокото *екзистенциално* съдържание на светоотеческото богословие извира от опитно преживяната истина за *новия* начин на съществуване на Христос и е живо свидетелство за опита от *възкресеното* общение и живот в богочовешкото тяло на Църквата, като *място* и *начин* на постоянното *обновяване* на охристовения човек чрез Светия Дух. Екзистенциално-сотириологичният характер на светоотеческото *богословско свидетелство* е основен критерий за неговата *автентичност* и *жизненост*⁶³ и в тази сотириологична перспектива неопатристичното богословие настоява за *екзистенциалното* тълкуване на истините на вярата в контекста на опита от диалогично-есхатологичната среща и общение на Бога и човека в *новия* начин на съществуване на Христос. Доколкото обаче опита от тази среща и общение е *par excellence* *евхаристийно* събитие, автентичното богословстване на отците е в същността си усилие за тълкуване и артикулиране на *евхаристийния*

⁶⁰ Вж. Florovsky, G. The Ethos of the Orthodox Church, 190-191.

⁶¹ „Това, което е наистина важно, - подчертава Г. Флоровски – е не толкова гъждествеността на изговорените думи, колкото реалния континуитет на живота и духа, и на вдъхновението”. – Флоровски, Г., Патристика и савремена теология, 13.

⁶² Вж. Флоровский, Г., Пути русского богословия, 519-520.

⁶³ Прот. Г. Флоровски подчертава „екзистенциалния” характер на светоотеческото богословие. Вж. Флоровски, Г. Свети Григорий Палама и светоотеческото богословие // Флоровски, Г. Библия, Църква, Предание (Православно гледище). С., 2003, 141 и сл.

възглед за света и живота и именно този *евхаристичен* характер на богословието открива най-дълбокото му *екзистенциално* съдържание, което го прави винаги *ново* и *обновяващо*. Автентичното богословстване на отците е свидетелство за *опита* от *участието* в *новия* начин на съществуване и за придобиването на *новия* живот в Христос – новост, която се предвкушава още *тук* и *сега* в Евхаристията и която се преживява като плод от *обновяващото* действие на Светия Дух, Който дава дара на богословието като църковна *харизма* и *служение*. Доколкото обаче всяка *харизма* предполага вярата и отговорността като начин за нейното „*актуализиране*“, то и богословското усилие и подвиг за *следване на отците* е автентично, само когато е *отговорно* и *творческо*⁶⁴ откриване на вечната *новост* на богословското свидетелство⁶⁵ в контекста на екзистенциалната ситуация на човека *днес* и *сега*. Затова и представката „*нео-*“ в идеята на прот. Г. Флоровски за неопатристичен синтез няма за цел „*обновяването*“ (т. е. *модернизацията*) на светоотеческото богословие, а е призив за *ново* и *актуално* автентично свидетелство за тази *новост* на богомислието на отците и едновременно с това за живия екзистенциален прочит на отците, който може да предложи тази „новост“ като уникален отговор на екзистенциалните въпроси за света и човека на *нашето* време.

„Отворената“ парадигма на неопатристичния синтез се ръководи от принципа за *следване на отците*, който изисква тяхната вяра да стане *наша* лична и жива вяра, която се осъществява в непрестанното *обновяване* на човека в *новия* начин на съществуване на Христос в живия съборно-литургичен опит на Неговото богочовешко евхаристийно тяло - Църквата. Тази вяра е събитие и опит от диалогичната есхатологична среща на Бога и човека в този *нов* богочовешки начин на съществуване в Духа и проявява непрестанното *обновяване* на мисленето и живота на човека в Църквата според догматологичните *критерии* на църковния начин на съществуване, живот и мислене. „Новостта“ на тази вяра извира от събитието и реалността на *новия* начин на съществуване и живот в Христос и като такава тя има вечно ново *онтологично-екзистенциално* съдържание, което е уникален отговор на всички „нови“ жизнени въпроси, които се отнасят към смисъла на човешкото съществуване, към всяка *нова* екзистенциална ситуация, към всяка „нова“ култура. „Новостта“ на тази вяра се открива в Христовото Евангелие и е подобна на мъдростта на евангелския книжник (γραμμάτις – учен, грамотен човек, ученик, богослов, учител на Божието учение), на истински „*научения*“ и посветен в тайните на Царството Небесно, който от своята

⁶⁴ В края на книгата си *Пътища на руското богословие* прот. Г. Флоровски ясно свързва идеята за неопатристичен синтез с нуждата от *отговорност* и *творчество*, който богословският подвиг за връщане към отците предполага. Вж. **Флоровский, Г.**, Пути русского богословия, 519-520.

⁶⁵ Според св. Максим Исповедник истината на Евангелието се разкрива в перспективата на *новото тайнство* (= Тайната Христова) и затова евангелският дух винаги „*обновява* (νέαίξει), оставайки (винаги) *действен* (ενεργούμενος)“. – *Глави за богословието и домостроителството на Сина Божий в плът, I*, 89 (PG 90, 1120C).

сърковищница изнася *новото и старото* (καινὰ καὶ παλαιὰ) (Мат. 13:52) на тази мъдрост като автентично богословско свидетелство⁶⁶, като *квас* на богословското творчество. В опита на църковните отци *новостта* на вярата и богословието се открива в опита от непрестанното *обновяване* на живота в Христос чрез благодатта на Светия Дух и затова богословието е винаги екзистенциално усилие и благодатен подвиг за запазването на тази *новост* в различните екзистенциални *ситуации* и културни условия на живота. Последната цел на този благодатен подвиг на вярата и богословието е *съ-живенето* с Христос (срв. Гал. 2:20), Който чрез личното Си присъствие (преди всичко *евхаристийно*) прави *онтологичното* съдържание на тази *новост* екзистенциално съдържание на *нашето съществуване* и затова автентичното богословстване винаги предполага екзистенциалното усилие на човека да *запази* дара на агапичното общение с Христос в Светия Дух и така да свидетелства за тази онтологично-екзистенциална (= духовна) *новост*. В тази връзка са забележителни думите на св. Симеон Нови Богослов: „Ако ти, който искаш да богословстваш, почиташ Христос и Го приемаш (заселиш Го) в себе си и му дадеш място и спокойствие (ἡσυχίαν) в себе си, тогава знай добре, че ще чуеш и ще познаеш тайните от сърковищницата на Светия Дух и не само ще се облегнеш на гърдите Господни, както някога възлюбения ученик Христов Йоан, а ще носиш целия Логос Божий в сърцето си, и тогава *ще богословстваш новото и старото богословие* (θεολογίας θεολογήσεις καινὰς τε καὶ παλαιὰς) и ще разбереш добре всичките вече написани богословия и ще станеш благозвучен орган, който ще говори и звучи над всяка музика“⁶⁷. Светоотеческият богословски опит разкрива един път на *мистагогично* въвеждане на богослова в тайната на живота общение и причастност с Христос - преди всичко в тайнството на Евхаристията - и затова литургично-подвижническият живот на Църквата става източник, залог и автентичен *метод* на православното богословие, който го прави винаги *ново* и *актуално*, прави го винаги *новост* за живота на *този свят*. Доколкото *новостта* на вярата и богословието се открива в живия опит и Предание на Църквата, а светите отци винаги присъстват в нея като живи свидетели и учители на богословието⁶⁸, то тяхното *следване* остава *добрия залог* (τὴν καλὴν παραθήκην) (2 Тим. 1:14) постоянното преоткриване на *новостта* на живота в Христос, дарувана в Църквата чрез Светия Дух. „Отворената“ парадигма на неопатристичния синтез изисква непрестанната *жертва* и *свидетелство* за ненакърнената вяра на Църквата и затова прот. Г. Флоровски подчертава, че само така богословите могат да отидат *напред* и да се изправят пред *новите* трудности като следват царския път на *съборното* разбиране⁶⁹. По такъв начин неопатристичното богословие отваря хоризонта за автентично богословско творчество в *днешната* екзистенциална ситуация

⁶⁶ Вж. **Јевтић, Ат.**, Методологија богословља, 24.

⁶⁷ Св. Симеон Нови Богослов, *Нравствено слово* 9 (SCh 129, 348).

⁶⁸ Вж. **Јевтић, Ат.**, Методологија богословља, 25.

⁶⁹ Вж. **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 13.

и преоткрива *новостта* на светоотеческото богословие като богословски (и философски) *корелатив* на всички екзистенциални въпроси, които измъчват съзнанието на съвременния човек.

От всичко това се вижда, че неопатристичното усилие за динамично и отговорно *връщане* към отците включва имплицитно живия екзистенциален прочит на тяхното богословско свидетелство, което (о)става залог за правилното разбиране на идеята за неопатристичния синтез като *отворена* перспектива на богословско мислене и творчество в контекста на екзистенциалната ситуация на съвременния човек и свят⁷⁰. Положителният и творчески път на *следване на отците* превръща *екзистенциалния* прочит на техните съчинения в основна задача на богословстването⁷¹, което, ако се ръководи от *ума* на отците, трябва винаги да бъде *контекстуално*⁷² и *отговорно* за конкретната културна ситуация, в която трябва да свидетелства за вярата и истината на Църквата. В случая „*екзистенциален*” прочит не означава „*приспособяване*” на светоотеческото богословие към регресивните философски предпоставки (най-често идеологически!) на постмодерното мислене и култура, а като творческо богословско усилие за разкриване на онази уникална духовна (= онтологично-екзистенциална) *новост*, която съдържа отговора на въпроса за екзистенциалната истина за човека и неговия начин на съществуване във всяка епоха и във всяка култура. Живото съзнание за неизменната *новост* и *актуалност* на светоотеческото богословие превръща *екзистенциалния прочит* на отците в своеобразен „*императив*” пред богословското творчество⁷³ да тълкува в *екзистенциални* категории догматологичните истини за Бога, човека и света, защото само по този начин то може да покаже експлицитно тяхното жизнено *сотириологично* значение *днес* и *сега*. Неопатристичното богословие просто следва примера на отците, които са създали една *нова философия*⁷⁴ и затова настояването

⁷⁰ Прот. Г. Флоровски ясно свързва *екзистенциалното съдържание* на светоотеческото богословие с насочеността му към съвременния свят. Вж. **Флоровски, Г.** Свети Григорий Палама и светоотеческото богословие, 145 и сл.

⁷¹ Така например еп. Калистос Уеър настоява за *екзистенциалния прочит* на Лествицата – принцип, който очевидно важи и за цялото му отношение към светоотеческо богословско наследство. Вж. **Ware, K.** Introduction to the English translation John Climacus. The Ladder of Divine Ascent, Classics of Western Spirituality. New York, 1982, p. 10.

⁷² Тук „контекстуалността” на богословието не трябва да се разбира в смисъл на *релативизация* на истината и континуитета на Преданието, а като богословско съзнание и пастирска отговорност за конкретната екзистенциална ситуация и културни условия на живота.

⁷³ Сам прот. Г. Флоровски нарича призива за връщането към отците и за неопатристичен синтез *творчески постулат*. Вж. **Флоровски, Г.**, Пути русското богословия, 520.

⁷⁴ Според прот. Г. Флоровски светите отци са създали *нова философия* (твърде различна от елинските философски учения) и според него „това прави смешен всеки опит за реинтерпретация на традиционното учение с термините и категориите на модерната философия, която и да било... Тук единствено трябва да се подчертае: нито една определена философия никога не е била канонизирана в каквито и да било доктринарни или догматически изрази”. - **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теология, 14.

за жив *екзистенциален* прочит на тяхното богословско свидетелство и опит трябва да се разбира като възможност на съвременната богословска мисъл да се изправи пред предизвикателствата на модерната философия (и дори да влезе в творчески диалог с нея) и да им отговори по наистина светоотечески начин – чрез една *нова философия*⁷⁵. Отговорният и творчески диалог на православното богословие със съвременната философия е възможен и необходим, но само ако богословският ум е преминал през нова *духовна елинизация* и има за свой корелатив догматологичните критерии на съборния църковен опит или, както настоява прот. Г. Флоровски, само ако бъде преоткрит един „по-добър духовен облик, който би ни направил по-способни да разпознаем съборния опит, както нашите духовни отци”, защото „само това повторно откриване на светоотеческия облик би бил единствената реална крачка *напред*”⁷⁶. В перспективата на този смел богословски призив живият екзистенциален прочит на отците се превръща в същностен елемент на неопатристичния синтез и става творчески и актуален израз на *духовната елинизация* на богословието, за която настоява прот. Г. Флоровски. Според него творческият постулат на тази нова *духовна елинизация* на богословието трябва да бъде: *да бъдем повече елини, за да бъдем истински католични, за да бъдем истински православни*⁷⁷. Този призив остава своеобразна „програма” на неопатристичното богословие в призиванието му да осмисли винаги „новите” екзистенциални истини на съборния църковен опит и да ги претворява в дръзновено богословско свидетелство в съвременния свят и в живота на съвременния човек. Светоотеческото богословско предание има *обновяваща* сила и затова прот. Г. Флоровски вижда в него оня *depositum juvenescens* (обновяващ резерв), от който съвременната православна богословска мисъл може и трябва да черпи вдъхновение и сила, за да преведе съвременния човек през екзистенциалния „лабиринт” на драматичното му съществуване и да го доведе до *новостта*, която Христос му е открил и дарувал в Църквата.

* * *

Неопатристичният синтез на прот. Г. Флоровски е обърнат към *съвременния* човек, към неговата конкретна *екзистенциална* ситуация и *начин* на съществуване, а това означава, че представката „нео-” се отнася към отговорността на съвременното православно богословие да свидетелства по автентичен начин за вечната „*новост*” и *актуалност* на светоотеческото богословие, за благодатния подвиг на богословското *творчество*, към който всеки съвременен богослов е призван в *следването* на отците.

⁷⁵ Когато обяснява идеята на прот. Г. Флоровски за *неопатристичен синтез*, прот. Й. Майендорф пише: „Творенията на отците са за нас източник на творческо вдъхновение, пример за християнско мъжество и мъдрост... (по пътя) към новия християнски синтез, който съвременната епоха очаква и изисква”. - **Мейендорф, Й.**, Предисловие, VII.

⁷⁶ **Флоровски, Г.**, Патристика и савремена теологија, 14.

⁷⁷ Пак там.

Най-дълбокият смисъл на неопатристичния синтез е в автентичното богословско свидетелство пред мислещия човек от *днешната* епоха и затова този синтез предполага екзистенциалното богословско усилие за „реактуализацията“ на християнския елинизъм *днес* и *сега* като противоотрова срещу всяка форма на постмодерно схоластизиране или философизиране на православната богословска мисъл в нашето съвремие. В тази перспектива неопатристичният синтез на прот. Г. Флоровски трябва да се разбира като последователен (макар и незавършен) опит за осмисляне на патристичния възглед за света, който остава *отворен* парадигматичен хоризонт за динамично и творческо осмисляне на светоотеческото богословско предание, за живия екзистенциален прочит на светоотеческото наследство във всяка настояща и следваща жизнена ситуация. В този смисъл прот. Г. Флоровски по-скоро призовава да вървим *напред* – но като *следваме* отците – и неговите последователи в традицията на православното богословие през ХХ век потвърждават тази динамична и отворена „линия“ на неопатристично богословско творчество, която той маркира. Последните десетилетия показаха, че *евхаристийното богословие* – което остава най-жизненото и плодотворно свидетелство за неопатристично богословско творчество – наистина (о)стана „отворена“ парадигма на богословско мислене, способна да реинтегрира и осмисли все нови и нови аспекти на човешкото съществуване в перспективата на *евхаристийния* възглед за света и живота и да види техния екзистенциално-социологичен смисъл. По такъв начин *евхаристийното богословие* не се превърна в затворена система на постмодерната богословска схоластика, а интегрира по наистина неопатристичен и творчески начин всички ключови теми на богословското познание и успя да превърне в приоритет *антропологията* и *богословието на личността*, които вече са в епицентъра на богословския интерес⁷⁸. Нещо повече, съвременното православно богословие има ясното съзнание за някои постмодерни богословски „апории“⁷⁹, които са резултат от титаничните усилия на поколения богослови в опита им да изпълнят „завета“ на прот. Г. Флоровски за десхоластизация и деинтелектуализация на попадналата в западен вавилонски плен православно богословска мисъл и да се *върнат* динамично, отговорно и творчески към светоотеческото богословско предание. Така днес могат да се видят сериозни и задълбочени опити за преоткриване на органичния синтез на христорологията и пневматологията, на еклисиологията и антропологията, на евхаристийния и подвижническия етос, на историческото и есхатологичното, на институционалното и харизматичното измерение в църковния живот като залог за автентичното следване на *холистичния* подход на отците към вярата и опита, към истината и живота на Църквата⁸⁰. Тази *зрялост* в

⁷⁸ Преди няколко години еп. Калистос Уеър беше категоричен, че ако през ХХ век основната тема на православно богословие е била *еклисиологията*, то богословската тема на ХХI век ще бъде *антропологията*. Вж. **Вер, К.** Православна теологија у двадесет и првом веку // *Логос*, Београд, 2005, 154 и сл.

⁷⁹ Вж. **Λουδοβίκος, Νίκ.** πρωτ. ΘεΟΠΟΪΑ (Η μετανεωτερική θεολογική αλορία). Αθήνα, 2007.

⁸⁰ Примери в това отношение е богословското творчество на съвременни автори като митр.

неопатристичното богословско творчество създава и ясната рамка и контекст за творчески диалог със съвременна философия - особено по жизненоважните теми за *личността, другия, другостта, общението* и т. н.⁸¹ – в който богословската мисъл може да влезе и да участва по *светоотечески* и по *еленски*, т. е. водена от *ума* и *духа* на отците. Затова и всяко усилие за продължаването на делото на прот. Г. Флоровски за богословско творчество с ума на отците трябва да следва начертаната от него посока: „Православието не е само *предание*, но и *задача* - не, не търсено, а дадено, но веднага и *зададено*, жив квас, израстващо семе, наш дълг и призвание... Защото на нас ни е оставена свободата и властта за духовно действие, за свидетелство и благовестие. Затова и се налага подвигът да се свидетелства, да се твори и да се създава... Автентичният исторически синтез е не толкова в *тълкуването на миналото*, колкото в творческото *изпълнение на бъдещето*”⁸². Този „*завет*” на о. Георги Флоровски трябва да се претвори в „*логос*” на православното богословие и през XXI век, за да може то да създаде „*нови*” отворени интерактивни модели на неопатристичен синтез, които да бъдат автентично богословско свидетелство в *екзистенциалната* ситуация на съвременния човек, на нашия свят, на нашето общество, на нашата култура.

Йоан Зизиулас, еп. Атанасий Йевтич, о. Николаос Лудовикос, Ставрос Ягазоглу и др.

⁸¹ Вж. напр. **Zizioulas, J.** *Communion and Otherness (Further Studies in Personhood and the Church)*. New York, 2006.

⁸² **Флоровский, Г.**, Пути русского богословия, 520.

Свилен Тутеков

Великотрновски универзитет „Св. Кирило и Методије“, Православни
богословски факултет, Велико Трново, Бугарска

Од идеје о неопатристичкој синџези ка „егзистенцијалном“ читању отаца

Предмет истраживања је идеја Флоровског о неопатристичке синџезе као херменеутички хоризонт, који свеобухватну рецепцију светоотачке мисли у контексту савремене православне теологије чини посредном. Његов призив за *враћање ка оцима* и „програм“ о неопатристичкој синџези јесте плод целокупног стваралачког напора о десхоластизацији православне теологије, која је била под *зайагним вавилонском ројсџивом*, и да се она поново врати ка светоотачком теолошком предању. Идеја оца Флоровског о неопатристичкој синџези следи принцип о динамичком, одговорном и свеобухватном враћању животу и мишљењу *јелинских оџаца* Цркве — враћању чији је циљ имплицитни преображај теолошке мисли у складу са *доџмаџолошким* критеријумима и *саборном* свешћу Цркве.

„Програм“ Флоровског о неопатристичкој синџези захтева динамично и одговорно *враћање* или *следовање* оцима као животном и свеобухватном принципу теолошке *меџодолоџије* и истовремено — као *корелатив* искушења од схоластизације теолошке мисли и *као залаџ за* усвајање светоотачке критериологије о аутентичном богословствовању. По њему, теолошка мисао мора следити на један динамички и стваралачки начин *ум* отаца и стално изнова откривати онај вечно *нови*, животни и егзистенцијални садржај у њиховом искуству, животу и учењу. Ово је пут осмишљења егзистенцијалних теолошких истина у контексту једне „отворене“ парадигме неопатристичкој синџези, која захтева *џодвиџ*, *сведочансџиво* и *сџваралашџиво*. *Свеобухваџно* проучавање *оџаца* открива савременој теологији аутентични евхаристијски хоризонт мишљења о човеку и свету и управо оваква *евхарисџијска* перспектива теологије открива њен дубински *еџзисџенцијални* садржај, који ову теологију чини увек *новом* и *однављајућом*. Неопатристичка теологија отвара један хоризонт аутентичног теолошког стваралаштва у *данашњој* егзистенцијалној ситуацији и поново открива *новину* светоотачкој теологији као теолошки (и филозофски) *корелатив* свих егзистенцијалних питања која муче свест савременог човека.

Key words: неопатристичка синџеза, повратак и следовање оцима, богословска методологија, богословско стваралаштво.

Датум пријема чланка: 27. 08. 2010.

Датум достављања исправке рукописа: 10. 09. 2010.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 09. 2010.